

Då bylandet ved Stavanger vart eit "Amerika" for høgsfjordingar.

Av Jon Bergsåker

For 36 år siden, i bladet "Høgsfjordingen" nr. 5/1981, hadde daværende fylkeskonservator, Jon Bergsåker, en betraktning med ovennevnte formulering. Jeg, Reidar Frafjord, har i det følgende kortet inn en del på denne artikkelen og skrevet den på bokmål:

I det sterke innslaget av Ryfylke-navn man finner på det som var bylandet omkring Stavanger, og som nå for en stor del ligger innenfor Stavanger kommune, er det ikke minst Høgsfjord-navn man legger merke til. Innenfor områder som for lengst har fått bystatus, var det tidligere mange bønder fra Høgsfjord som hadde gardar. Kreaturene til Høgsfjord-bøndene beitet for eksempel på markene hvor den tetteste bebyggelsen på Storhaug befinner seg i dag.

I 1854 kjøpte Rolf Gilje Rosendal i Hetlandsmarka og åpnet for det høgsfjordske landnåmet i dette området. Men allerede før den tid var det kommet folk fra Høgsfjord til bylandet. Det kan nevnes at to brødre fra Øygarden i Oltesvik-området i 1840-årene slo seg ned og fikk gardsbruk i Sandvika i Hillevåg/Kvalaberg-området .

Den første større etableringen av høgsfjordinger fikk en imidlertid i Hetlandsmarka fra 1850-årene. Jord som kom på de høgsfjordske hender her, hørte opprinnelig til Hetland prestegård og omfattet i sin tid hele Hetlands-halvøya, fra Skolebekken til Ramsvik.

Etter hvert ble sirkelen omkring byen stadig videre; man dyrket jord til gode gardsbruk omkring Ullandhaug og sørover til Jåttå-området; til Tasta og Stokka. Etter hvert kom det også høgsfjordinger som kjøpte gardar etter byborgerer som måtte kvitte seg med eiendommene sine etter det økonomiske krakket i Stavanger i 1880-årene.

Fra Høgsfjord-bygdene som startet dette landnåmet på bylandet, fikk man nå hele slektsledd fra Frafjord og Kommedal og Molaug; Gilja, Motland og Dirdal; Espedal og Birkeland, Lerang og Bergsholm. Fra lenger ute i Høgsfjorden fant man navn som Trodal, Eskeland og Bergsagel.. Slik bygrensene var mot slutten av 1800-tallet kunne man støte på Høgsfjord-navn alle steder i beltet om byen. Så sent som i 1890-årene hadde Anders Bergsholm 20-30 kyr og 2 hester på garden sin på Storhaug, der gjerdet om innmarka var nesten helt nede ved Hetlands-kirken.

Det var Gilja-navn på skjøter til jord ved Nymannsveien, på Dreyerstykket og på Solheim; Østebø på Søylandsstykket og Steinskog på Sørnes. På Godalstykket satt Mjålandsfolk, og på Våland fant man både Trodal- og Rossavik-navnet. Birkeland fra Forsand ryddet jord på Auklend; i Hillevåg var det Håland og Bergsagel. På Sundtagarden på Mariero satt det folk fra Oltesvik og fra Berge i Kolabygda; på Jåttå både Espedal og Håland. På Stokka fant man Rossavik, Frafjord og Molaug, og på Tasta Eskeland'ene, både Olaus og Kasper.

På forsommeren var det ellers hvert år mange høgsfjordinger, både kvinner og menn, som kom til "by-slått", som de sa. Slåttonna på by-landet kunne gjerne ta til tre ukers tid før det var vanlig at man begynte i Høgsfjord-bygdene. Byslåtten startet gjerne ved St.Hans-tider, og det var behov for mange mennesker til dette arbeidet. Det var rene arbeidsvandringen fra Høgsfjord til bylandet ved Stavanger noen sommeruker; dette ble en egen årsrytme for mange Høgsfjord-folk! Flere tøyde også døgn timene på slåtteteigene for å oppnå den bedre "lange-dags-betalingen". Noen utnyttet døgnnet ved å ta seg annet arbeid ved siden av "by-slåtten".

Disse arbeidsvandringene fra Høgsfjord til bylandet kunne også bevirke at man fikk impulser til gardsdriften hjemme i fjordbygda. Tobias T.Espedal fortalte at da den første sekken med kunstgjødsel kom til Øvre Espedal i 1892, skyldtes dette impulser fra det de hadde sett og lært på bylandet.

Laurits Mæle som tjente på Bergsholm-garden på Storhaug i 1890-årene, fortalte at det til tider kunne være flere titalls jenter og gutter som faste tjenerer på Høgsfjord-gardene på Hetlands-halvøya; fra Storhaug og innover Hetlandsmarka. Det var som et helt Høgsfjord-lag når de om kveldene samlet seg til en morostund i lysthuset på Dreyerstykket.

Samholdet mellom de utflyttede høgsfjordingene kom også til uttrykk på annen måte. Det fortelles fra de første årene hvorledes de hjalp og støttet hverandre rent økonomisk i denne første tiden. Og Sevald Simonsen har i sine undersøkelser om høgsfjordinger på bylandet bemerket at selve giftermålkretsen kunne være avgrenset til dem som var flyttet ut!

Folkeflyttingen fra Høgsfjord til bylandet falt også sammen med tiden for utvandringen til Amerika. Men i deler av tiden med utvandring i siste halvdel av 1800-tallet ser en også hvordan utflyttingen/utvandringen hadde et annet mønster i Høgsfjord enn i nabobygdene. Mens folk dro i store flokker til Amerika fra Strand og Årdal, var det mer spredte tilfeller fra Høgsfjord.. Etter Høgsfjord-pionerene som bønder på bylandet fra 1850-årene, ble bylandet lenge et "Amerika" for høgsfjordingene. Det reiste i noen tiår flere høgsfjordinger til bylandet enn til selve Stavanger – og flere dit enn til Amerika.